

WOKÓŁ DIAGNOZY SPOŁECZNEJ TERENÓW WIEJSKICH

WPROWADZENIE

Konferencja wielodyscyplinarna może dać początek działaniom transdyscyplinarnym, kiedy przekraczamy granice dyscyplin i uczymy się nowych podejść z innych dyscyplin, by je później użyć już bez powiązania z dyscypliną, a raczej z problemem, który mamy do zbadania. To właśnie wychodzenie od problemu do rozwiązania pozwolić może wyjść poza granice dyscypliny. To, co istotne, to praktyczność i aplikowalność wiedzy, a to odbywa się w samym działaniu badacza społecznego i osób, których badanie dotyczy. Aplikowalność wiedzy, jako konkretne i praktyczne działanie, jest tutaj krokiem zdecydowanie wykraczającym poza kanony uprawiania nauki społecznej akceptowanej dziś w Akademii (Konecki, 2014, s. 199).

Cykl seminariów „W poszukiwaniu koncepcji pracy socjalnej na terenach wiejskich”, pod patronatem Sekcji Pracy Socjalnej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (PTS)¹, zainicjowałam 19 marca 2021 r. Moja aktywność była konsekwencją wcześniejszego zaangażowania badawczego oraz innych uwarunkowań; decyzja o uruchomieniu cyklu seminariów była przede mną głęboko przemyślana i dojrzała powoli (zob. Głębocka, 2025c, w druku). Jak się okazało, inicjatywa ta była i jest bardzo potrzebna ludziom, instytucjom i organizacjom społecznym osadzonym w społecznym kontekście opieki i pomocy (por. Trawkowska, 2016) na terenach wiejskich.

Przystępując do opracowania koncepcji seminariów, miałam poczucie, że dyskurs akademicki, dyskursy profesjonalne oraz praktyczne (dyskursy prowadzone przez praktyków) nad pracą socjalną na terenach wiejskich mają pewną wspólną cechę: są dyskursami zmarginalizowanymi, choć każdy z nich jest marginalizowany z innych powodów i w inny sposób. W akademickim dyskursie praca socjalna prowadzona na terenach wiejskich/w środowisku wiejskim/w popegeerowskich enklawach biedy jest sfragmentaryzowanym i rozproszonym zagadnieniem, w przeciwieństwie do rysującej się już wyraźnie koncepcji „miej-

¹ W różnych odsłonach seminariów byliśmy objęci także innymi patronatami: czasopisma *Praca Socjalna*, gminy Lisków, Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu, oraz – w trakcie pierwszego seminarium – Wydziału Socjologii UAM i Zakładu Badań Problemów Społecznych i Pracy Socjalnej UAM.

skiej pracy socjalnej” (por. Frysztacki, 2019, s. 183–209; Smagacz-Poziemska, 2019), która zdominowała zainteresowania teoretyków i badaczy kontekstu opieki i pomocy². Praca socjalna na terenach wiejskich była przedmiotem zainteresowania badaczy niejako „przy okazji” eksplorowania systemu pomocy i integracji społecznej (badania nad standardami pracy socjalnej, badania nad ekonomią społeczną i jej rozwojem w Polsce, badania ogólnopolskie nad systemem pomocy i integracji społecznej, badania nad profesjami i zawodami pomocowymi). Wprawdzie tereny wiejskie są od wielu dziesięcioleci przedmiotem licznych badań i analiz polskich socjologów wsi/obszarów wiejskich i rolnictwa, ale elementy kontekstu opieki i pomocy pojawiały się w ich pracach rzadko, a bezpośrednie nawiązania do pracy socjalnej były sporadyczne³.

Fragmentaryzacja oraz marginalizacja problematyki pracy socjalnej na terenach wiejskich zachodzi również w dyskursie profesjonalnym. Jest to spowodowane niemożnością/trudnościami zaistnienia „dyskusji profesjonalnej”, wynikającej z ograniczonych możliwości prowadzenia pracy zespołowej na terenach wiejskich, co powoduje trudności w realizacji modelu uczącej się organizacji (*learning organization*; Granosik, 2013, s. 143). Ponadto marginalizowanie specyfiki przestrzeni wiejskiej i jej zróżnicowań – środowiska kulturowo-społecznego oraz fizycznych cech terenu wiejskiego⁴ – sprzyja, w mojej opinii, wybiórczemu potraktowaniu problematyki pracy socjalnej na tych terenach. Wskazane wyżej trudności i ograniczenia były, w ocenie uczestników seminariów, ważnymi uwarunkowaniami prac socjalnej praktyki⁵. Ponadto w dyskusjach prowadzonych przez profesjonalistów i praktyków w części panelowej seminariów wyraźnie wybrzmiewał wątek osamotnienia w działaniach, w podejmowanych decyzjach oraz obecna była troska o wzmacnianie podmiotowości lokalnych wspólnot. A przy tym widoczna była pomysłowość, zaradność, determinacja w poszukiwaniu rozwiązań tych i innych problemów i gotowość do dzielenia się dobrymi praktykami⁶.

² Za Piotrem Sztompką (2002, s. 41) *kontekst społeczny opieki i pomocy* traktuję jako – ważny, a niedoceniony we współczesnych analizach socjologicznych pracy socjalnej – układ odniesienia dla wypracowania koncepcji profilaktyki i interwencji za pośrednictwem pracy socjalnej. Kontekst społeczny opieki i pomocy to dziedzina lub obszar aktywności życiowej ludzi, wyróżniany ze względu na cel, specyfikę działań, swoisty styl postępowania. W kontekście tym toczy się życie społeczne, a w oglądzie tego życia (i samego kontekstu opieki i pomocy) możemy stosować równocześnie rozmaite socjologiczne perspektywy wyrastające z trzech tradycji socjologicznych (por. Trawkowska, 2016).

³ W publikacjach Sylwii Michalskiej (IRWiR PAN) oraz Piotra Nowaka (UJ) nawiązania do kontekstu opieki i pomocy są obecne (Michalska, 2024; Michalska et al., 2024; Nowak et al., 2017; Stępnik et al., 2020). Bezpośrednie nawiązania do pracy socjalnej są obecne w publikacji Krzysztofa Gorlacha i Grzegorza Forysia (2018).

⁴ Zwracała na ten problem uwagę Barbara Szatur-Jaworska (2024b), która kierowała pracami zespołu badawczego diagnozującego dostępność usług dla osób starszych mieszkających w gminach wiejskich.

⁵ Wątki te były obecne m.in. w prezentacji Piotra Szukalskiego (UŁ) na temat *Specyfika lokalnej polityki społecznej na peryferyjnych obszarach wiejskich* (11 stycznia 2023) oraz w wystąpieniu superwizorki pracy socjalnej Krystyny Pietraszko-Skalny (Polskie Towarzystwo Superwizji Pracy Socjalnej), *Czym jest superwizja pracy socjalnej na terenach wiejskich* (17 maja 2023).

⁶ Podstawą wniosków były wyniki badań empirycznych (por. Głębocka, 2025b; Szatur-Jaworska, 2024a). Podczas seminariów ww. wątki pojawiały się samoistnie w wypowiedziach profesjo-

Wydaje się, że niezadowolający stan wszystkich dyskursów (praktycznego, profesjonalnego oraz akademickiego) można postrzegać jako konsekwencję „cichej obecności” wpływowej ideologii *urbanormativity* (por. Głębocka, 2025c, w druku; Kaźmierczak, 2025, w druku), w kształceniu do pracy socjalnej (na poziomie licencjackim, magisterskim, w programach doskonalenia zawodowego przedstawicieli profesji i zawodów pomocowych oraz – jako oferta komercyjna – na rynku szkoleniowym). Teza ta wymaga dalszych badań (por. Głębocka, 2025a).

Po przeprowadzeniu pierwszego seminarium w marcu 2021 r. uznałam, że równoległe z prowadzeniem rozpoznania kondycji „wiejskiej” pracy socjalnej w Polsce należy pracować nad przygotowaniem modelu diagnozy dla zróżnicowanych terenów wiejskich⁷, diagnozy ukierunkowanej na identyfikowanie i rozwój modeli wzorcowych pracy socjalnej, nie tylko budowanych na polskiej tradycji, ale i na cudzych doświadczeniach. W konsekwencji najważniejszym celem następných seminariów (przeprowadzonych w roku 2022 i 2023) było wskazanie i zaprezentowanie uczestnikom głównych pojęć organizujących modele diagnozy (wiedza wielodyscyplinarna) oraz podzielnie się wiedzą (lokalną, praktyczną) i doświadczeniem w prowadzeniu diagnoz. Artykuły prezentowane w *Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym* (w zeszytach 3 i 4/2025) odnoszą się do dwóch głównych tematów podjętych w czterech przeprowadzonych seminariach. W nawiązaniu do wszystkich celów naszych „wiejskich” seminariów planujemy opublikować kolejne bloki tematyczne z nimi związane⁸.

Reasumując – wątek pracy socjalnej na terenach wiejskich mieści się w naszej rezerwie dyskursywnej i jak do tej pory nie miał on wielkiego znaczenia dla społecznej legitymizacji pracy socjalnej. Zatem teraz nadszedł właściwy czas, aby został on podjęty wspólnym wysiłkiem akademików, profesjonalistów i praktyków.

Dobroniega Głębocka

nalistów i praktyków (pracowników socjalnych, innych specjalistów i pracowników i kierowników JOPS) w części „Debata panelowa”, obecnej w programie każdego seminarium.

⁷ „W poszukiwaniu koncepcji pracy socjalnej na terenach wiejskich” jest głównym tematem zrealizowanych i zaplanowanych seminariów. Temat cyklu „W poszukiwaniu koncepcji diagnozy terenów wiejskich” jest częścią głównego tematu.

⁸ Pierwszym celem cyklu seminariów jest wydobycie marginalizowanych wątków dyskursu akademickiego, profesjonalnego i praktycznego, a także nakreślenie pełniejszego obrazu przyczyn postępującej marginalizacji dyskursów. Drugim jest inwentaryzacja naszych pracosocjalnych zasobów, aby zbudować koncepcje pracy socjalnej (w liczbie mnogiej), responsywne wobec zmieniających się wyzwań, przekraczające podziały dyscyplinarne (budując wiedzę transdyscyplinarną) oraz podziały resortowe (funkcjonowanie instytucji w resortowych „silosach”). Trzecim celem jest wprowadzenie do przestrzeni publicznej ww. zagadnień (a zapewne zostaną ono wprowadzone do gry politycznej), co wiąże się z umacnianiem pracy socjalnej jako wspólnego rdzenia tożsamości licznych profesji i zawodów pomocowych rozwijających się w Polsce. Czwartym jest umiędzynarodowienie specyficznie polskich doświadczeń historycznych i współczesnych oraz próba spojrzenia na nasze krajowe dokonania z perspektywy rozwoju pracy socjalnej na terenach wiejskich w innych krajach i na innych kontynentach.

References / Bibliografia

- Foryś, G., i Górlach, K. (2018). Problemy społeczne a mobilizacja społeczna. Inspiracje dla pracy socjalnej w świetle teorii ruchów społecznych. *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 23(2), 87–115. <https://doi.org/10.4467/24496138ZPS.18.007.8988>
- Frysztański, K. (2019). Wokół pracy socjalnej. Od koncepcji i teorii do kontekstów empiryczno-aplikacyjnych. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Głębocka, D. (2025a). A może chodzi o interes? O potrzebie nowego spojrzenia na tożsamość pracy socjalnej w Polsce i trudności z jej kształtowaniem. W: A. Karwacki i J. A. Malinowski (red.), *Polityka społeczna – praca socjalna. Skomplikowana przestrzeń wzajemnych relacji* (s. 215–231). Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Głębocka, D. (2025b). Potencjały centrów usług społecznych w zmianie. Komentarz do zrealizowanych badań. W: M. Rymśza i A. Karwacki (red.), *Centra usług społecznych – potencjał intencjonalnie wywołanej zmiany w lokalnej polityce społecznej w Polsce* (s. 221–241). Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Głębocka, D. (2025c, w druku). Wstęp. *Praca Socjalna*, 40(3).
- Granosik, M. (2013). *Praca socjalna – analiza instytucjonalna z perspektywy konwersacyjnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kaźmierczak, T. (2025, w druku). Wiejska praca socjalna – uwagi wprowadzające o jej naturze i (niektórych) użytecznych koncepcjach. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 87(4).
- Konecki, K. (2014). Socjologia poza socjologią. Postdyscyplinarność z perspektywy socjologicznej. Dylematy socjologii w epoce późnej nowoczesności. W: W. Warzywoda-Kruszyńska (red.), *Społeczeństwo, edukacja, praca* (s. 193–212). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Michalska, S. (2024). Dostępność transportowa usług społecznych. W: B. Szatur-Jaworska (red.), *Dostępność usług społecznych dla osób starszych mieszkających w gminach wiejskich. Raport* (s. 47–66). Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Michalska, S., Zwęglińska-Gałecka, D., i Halamska, M. (2024). *Dać to, czego naprawdę potrzeba. Raport z badań*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Nowak, P., Stępnik, K., i Król, J. (2017). *Idea rozwoju rolnictwa społecznego. Materiały szkoleniowe dla doradców rolniczych*. Centrum Doradztwa Rolniczego, Oddział Kraków.
- Smagacz-Poziemska, M. (2019). Środowiska wiejskie – środowiska miejskie: realia socjalne. W: K. Frysztański (red.), *Praca socjalna. 30 wykładów* (s. 183–197). Wydawnictwo PWN.
- Stępnik, K., Nowak, P., i Adamska, J. (2020). *Strategia wdrażania modelu gospodarstwa opiekuńczego*. GROWID. <https://growid.pl/model/>
- Szatur-Jaworska, B. (red.). (2024a). *Dostępność usług społecznych dla osób starszych mieszkających w gminach wiejskich. Raport*. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Szatur-Jaworska, B. (2024b). *Podsumowanie wyników badań. Rekomendacje*. W: B. Szatur-Jaworska (red.), *Dostępność usług społecznych dla osób starszych mieszkających w gminach wiejskich. Raport* (s. 113–164). Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Znak.
- Trawkowska, D. (2016). Potencjał opiekuńczy rodziny, koncepcja i jej konteksty. W: Z. Kawczyńska-Butrym i E. Czapka (red.), *Opieka nad dziećmi i starszymi rodzicami w rodzinach migrujących kobiet* (s. 17–25). Polihymnia.